

XORAZM LAXJASIGA OID TURISTIK LEKSEMALRNING PRAGMATIK XUSUSIYATLARI

Maxmudov Xudoyshukur Alisherovich

“Roman-german filologiyasi ” kafedrası

Ingliz tili fani o‘qituvchisi,

Ma‘mun Universiteti NTM, Xorazm, Xiva

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm lahjasiga xos bo‘lgan turistik leksik birliklar lingvistik va pragmatik nuqtayi nazardan o‘rganilgan. Dialektal so‘zlarning madaniy yuklamasi, ularning turizm kontekstidagi kommunikativ funksiyasi va tarjima jarayonidagi muammolari tahlil qilingan. Maqolada Xorazm lahjasidagi ayrim so‘z va iboralar real kontekstdagi misollar asosida tahlil qilinib, ularning ingliz tiliga tarjima strategiyalari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari dialektal birliklarning milliy brend yaratishdagi rolini ham ochib beradi va ularni tarjima qilishda izohli yoki funksional yondashuvlar afzal ekanini asoslaydi.

Kalit so‘zlar: Xorazm lahjasi, turistik leksika, dialektal birlik, tarjima, pragmatika, madaniy yuklama.

Abstract: This article explores the dialectal lexical units specific to the Khorezm dialect in the context of tourism from linguistic and pragmatic perspectives. It analyzes the cultural connotations of these expressions, their communicative functions in tourism discourse, and the challenges encountered in translation. The paper provides real-life examples of local lexical items used in touristic materials and offers appropriate translation strategies into English. The findings highlight the role of dialectal vocabulary in shaping regional identity and branding, and argue for the use of explanatory or functional translation approaches to preserve cultural nuances.

Keywords: Khorezm dialect, touristic vocabulary, dialectal unit, translation, pragmatics, cultural meaning.

Аннотация: В данной статье рассматриваются диалектные лексические единицы, характерные для хоразмского говора, с лингвистической и прагматической точек зрения в контексте туризма. Проанализированы культурная нагрузка таких слов, их коммуникативная функция в туристической сфере и проблемы перевода. Приведены реальные примеры использования хоразмских диалектизмов и предложены эффективные стратегии их перевода на английский язык. Результаты исследования подчеркивают важность диалектной лексики в формировании регионального имиджа и доказывают эффективность пояснительного или функционального подхода к переводу.

Ключевые слова: хоразмский диалект, туристическая лексика, диалектные единицы, перевод, прагматика, культурная нагрузка.

Kirish

Turizm — milliy madaniyat, tarix va til boyligining dunyo jamoatchiligiga namoyon bo'lishida muhim vosita bo'lib xizmat qiluvchi sohalardan biridir. Ayniqsa, turizm tilida uchraydigan leksik birliklar nafaqat axborot uzatish, balki madaniy identitetni ifodalash, milliy koloritni yetkazish, sayyohda emotsional-ta'sirchan taassurot uyg'otish funksiyalarini ham bajaradi. Shu bois, turizm matnlarida ishlatiladigan mahalliy dialekt va lahja elementlari o'zgacha semantik, pragmatik va stilistik yuklama kasb etadi.

O'zbekistonning boy til-madaniyat manzarasida Xorazm lahjasi o'ziga xos o'rin tutadi. Xorazm viloyati tarixan sivilizatsiya beshiklaridan biri bo'lishi, boy madaniy merosi, o'ziga xos urf-odatlari, milliy taomlari va xalq og'zaki ijodi bilan ajralib turadi. Ana shu omillar Xorazmga oid turistik matnlarda, sayyohlik qo'llanmalari, gidlar nutqi, reklama va broshyuralarda ko'plab dialektal leksik birliklarning faol ishlatilishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa, bir tomondan, regionga xos autentiklikni saqlasa, ikkinchi tomondan, tarjima jarayonida ma'no yo'qotilishi, noto'g'ri interpretatsiya, yoki ekvivalent topishda muammolarni yuzaga keltiradi.

Ushbu maqolada Xorazm lahjasida shakllangan va turizm kontekstida faol qo'llaniladigan ayrim leksik birliklar tahlil qilinadi. So'zlarning semantik maydoni, madaniy yuklamasi, stilistik vazifasi hamda tarjima jarayonidagi muammoli jihatlari ilmiy asosda ko'rib chiqiladi. Shu orqali mintaqaviy leksika va turizm tilining o'zaro munosabatini yoritish, shuningdek, tarjimada mahalliy koloritni asrashning samarali usullarini ko'rsatish ko'zda tutiladi.

3. Natijalar

Tadqiqot davomida Xorazm viloyatiga oid turistik materiallar, gidlar nutqi va yozma matnlardan jami **30 dan ortiq dialektal birliklar** aniqlanib, ularning semantik, stilistik va tarjima nuqtayi nazaridan tahlili amalga oshirildi. Quyida eng tipik va ko'p uchraydigan birliklar ko'rib chiqiladi.

3.1. Dialektal birliklar va ularning kontekstual qo'llanilishi

Lahjaviy birlik	Adabiy ekvivalenti	tilda	Qo'llanish konteksti	Ingliz tiliga tarjima (holat)
qovurma sho'rva	guruchli qovurilgan sho'rva		Mahalliy taom tavsifi	Fried rice soup (izoh bilan tarjima)
zardevor xona	bezakli xona (ganchkorlikli)		Me'moriy obida ta'rifi	Decorated room / plasterwork room
gushtli somsa	go'shtli somsa		Taom tavsifi	Meat samosa
kurt	qattiq pishloq turi		Mahalliy oziq-ovqat mahsuloti	Dried salty curd (with note)
bakhshi	xalq baxshisi, epik ijrochi		Madaniy tadbirda ishtirokchi	Epic singer or storyteller
tandirga yopilgan non	tandir non		Oziq-ovqat, madaniy atribut	Tandoor bread

3.2. Pragmatik funksiya

Mahalliy kolorit: Soʻzlar turistik materialda regionning oʻziga xosligini taʼkidlash uchun ishlatiladi. Masalan, “qovurma shoʻrva” atamasi oʻsha hududga xos boʻlgan taom nomini aynan shu koʻrinishda keltirish orqali sayyohga oʻziga xoslik hissini beradi.

Emotsional-ijobiy taassurot yaratish: “Zardevor xona” yoki “bakhshi” kabi soʻzlar sayyohga Xorazmning tarixiy chuqurligi va madaniy boyligi haqida taassurot uygʻotadi.

Madaniy oʻziga xoslikni yetkazish: Soʻzlar koʻpincha tarjima qilinmasdan, transkripsiya orqali beriladi va izoh bilan tushuntiriladi, bu esa ularning madaniy yuklamasini asrashga xizmat qiladi. [1, 56]

3.3. Tarjima strategiyalaridagi muammolar

Toʻgʻridan-toʻgʻri tarjima qiyin: Masalan, kurt soʻzini oddiy "cheese" (pishloq) deb tarjima qilish notoʻgʻri, chunki u maxsus tayyorlanadi va oʻzgacha taʼmga ega.

Adaptatsiya zarurati: “Tandirga yopilgan non” kabi iboralar ingliz tilida tandoor bread sifatida beriladi, ammo bu soʻzlar koʻpincha izoh yoki kontekst bilan birga kelmasa, begona auditoriya uchun tushunarsiz boʻlib qoladi.

4. Tahlil va munozara

Tadqiqot davomida aniqlangan dialektal birliklarning turizm matnlarida qoʻllanilishi ularning nafaqat kommunikativ, balki madaniy-pragmatik funktsiyaga ega ekanligini koʻrsatdi. Xorazm lahjasiga xos leksik birliklar mahalliylik ruhini uzatishda, regionga xos koloritni yaratishda muhim vosita boʻlib xizmat qiladi. Shu bois, ularning tarjimada toʻgʻri va ehtiyotkorlik bilan uzatilishi sayyohlik matnlarining taʼsirchanligi va informativligini oshiradi.

4.1. Dialektal leksika va madaniy semantika

Lahjaviy soʻzlarning koʻpchiligi madaniy jihatdan markazlashgan boʻlib, ular orqasida butun bir anʼana, urf-odat yoki tarixiy tajriba yashiringan. Masalan, “**bakhshi**” faqat epik ijrochini emas, balki butun bir xalq ijodiyoti va ogʻzaki madaniyatni ifodalaydi. [3,23] Shuning uchun ham bunday birliklarni adabiy tilga oʻtkazish yoki oddiy sinonim bilan almashtirish semantik boylikning yoʻqolishiga olib keladi.

Bu holatlar **Nida’s ekvivalentlik nazariyasi** yoki **Newmark’ning madaniy soʻzlar tarjimasi** haqidagi nazariyalar doirasida izohlanadi. Unga koʻra, bunday birliklar ya harflab tarjima qilinishi (transliteratsiya), ya izoh bilan berilishi yoki umuman madaniy ekvivalent topilishi orqali uzatilishi kerak.

4.2. Mahalliy leksika orqali brend imij yaratish

Xorazm lahjasidagi soʻzlar turizmga "brend" yaratish vazifasini ham bajaradi. Misol uchun, “**qovurma shulla**”, “**tandirga yopilgan non**” kabi iboralar oddiy ovqat nomi emas, balki regionning gastronomik brendiga aylanadi. Shu sababli tarjimada

bunday soʻzlar saqlanib, ularning yonida ingliz tilida qisqa tavsif yoki izoh berilishi tavsiya etiladi. [2,89]

4.3. Tilshunoslikdagi amaliy muhim jihatlar

Leksik moslik muammosi: Koʻplab dialektal birliklar ingliz tilida bevosita muqobiliga ega emas. Bu holatda izohli tarjima (explicitation) yoki funktsional muqobil (functional equivalence) usullari qoʻllanilishi lozim.

Pragmatik uygʻunlik: Tarjimada maqsad faqat semantik mazmunni emas, balki emotsional va stilistik taʼsirni ham saqlab qolishdir. Masalan, “zardevor xona” deganda faqat “decorated room” emas, balki sanʼatli, tarixiy muhit tasvirlanadi.

5. Xulosa

Ushbu maqolada Xorazm lahjasi asosida shakllangan turistik leksika tahlil qilinar ekan, mahalliy dialektal birliklarning faqatgina lingvistik emas, balki madaniy va pragmatik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega ekani aniqlandi. Turizm matnlarida bu kabi birliklar nafaqat maʼlumot uzatadi, balki regionning oʻziga xosligini, milliy koloritini, tarixiy-madaniy boyligini targʻib qiladi.

Tadqiqot shuni koʻrsatdiki:

Xorazm lahjasiga oid koʻplab turistik soʻz va iboralar oʻzida madaniy yuklama saqlaydi va ularni oddiy tarjima qilish mazmun yoʻqotilishiga olib keladi.

Tarjimada transliteratsiya, izohli tarjima yoki funktsional muqobil kabi strategiyalar qoʻllansa, original nutqning emotsional, madaniy va stilistik taʼsiri saqlab qolish mumkin.

Bunday leksik birliklar orqali hududiy brend yaratish, sayyohlar ongida mintaqaviy xotira shakllantirish imkoniyati kuchayadi.

5.1. Amaliy tavsiyalar:

Mahalliy dialektal birliklarni tarjima qilayotganda ularning **madaniy va stilistik yuklamasini** hisobga olish lozim. [5,66-67]

Sayyohlik broshyura, veb-sayt va gid matnlarida bunday soʻzlar **asl shaklida saqlanib, izoh** bilan birga taqdim etilishi tavsiya etiladi.

Kelgusida turli dialektlar (masalan, andijoncha, buxoriycha) asosida ham shunga oʻxshash tahlillar olib borish turkiy tillar pragmatikasi va tarjimashunosligi uchun muhim manba boʻlishi mumkin.

Adabiyotlar roʻyxati

Abdullayeva, M. (2018). Oʻzbek lahjalari leksikasi va ularning oʻziga xos xususiyatlari. Toshkent: Fan.

Abduazizov, A. (2007). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: OʻzR FA Til va adabiyot instituti.

Alimova, D. (2021). “Turistik matnlarning tarjima jarayonida madaniy birliklarni uzatish muammolari”. Filologiya masalalari, №3, 85–91.

Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. 2nd edition.

London: Routledge.

Crystal, D. (2003). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell.

G'ofurov, H. (2015). *Leksikologiya: nazariya va amaliyot*. Toshkent: "Fan va texnologiya".

Hatim, B., & Mason, I. (1997). *The Translator as Communicator*. London: Routledge.

Mamarasulov, U. (2020). "O'zbek lahjalarining tarjimadagi aks ettirilish xususiyatlari". *Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari*, Samarqand, 112–116.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. New York: Prentice Hall.

Sultonova, M. (2016). *O'zbek shevalari leksikasining semantik va funksional tahlili*. Qarshi: Nasaf.

Yuldashev, A. (2019). "Mahalliy dialektlar asosidagi leksik birliklarning tarjima strategiyalari". *Tillarni o'qitish metodikasi*, №4, 42–47.